Ñapa. - (zaterdag 7 november 1987), p. 7

Serie verzamelde werken bevat zeven delen

Debrot: zeer constant in literaire opvattingen

-door Jos de Roo-

ER ZIJN SLECHTS weinig Nederlandstalige schrijvers van wie het complete werk na hun dood verschijnt. Het zegt dan ook iets over de waardering voor de Antilliaanse schrijver Colá Debrot, dat zich kort na zijn dood een redactie vormde, die zijn verzamelde werken zou bezorgen. Bij het verschijnen van het eerste deel *«Over Antilliaanse cultuur»* is in de *Ñapa* daar uitvoerig aandacht aan besteed. Inmiddels heeft de redactie aangekondigd, dat de totale serie niet zes, maar zeven delen zal beslaan, omdat er in de nagelaten papieren van Debrot een compleet nog onuitgegeven toneelstuk is gevonden. De eerste vier delen, die intussen zijn verschenen, bevatten eigenlijk weinig nieuws. Ze bevestigden het beeld dat men van Debrot had, iemand die zijn Antilliaanse afkomst nooit vergeten is, getuige zijn van vele artikelen over Antilliaanse cultuur en literatuur, een schrijver die op zijn best was, als hij in proza die Antilliaanse achtergrond verwerkte, zoals in *«Mijn zuster de negerin»* en in sommige delen van *«Bewolkt bestaan»*, en een dichter die meer dan middelmatige kwaliteiten had.

Het vijfde deel *«Over literatuur«* springt er wel uit. Het bevat de artikelen, die Debrot geschreven heeft over schrijvers en literatuur, artikelen die stuk voor stuk al bekend waren, op een nagelaten stuk over Céline na, maar die bij elkaar afgedrukt en na elkaar gelezen niets meer en niets minder zijn dan een complete literaire theorie, die Debrot altijd trouw is gebleven. Zelden bleek een schrijver zo constant in zijn literaire opvattingen als Debrot.

De theorie van Debrot noemde hij zelf het romantisch realisme en hij predikte dat in het tijdschrift *«Criterium»*, dat vlak voor de Tweede Wereldoorlog is opgericht en in 1942 door de Duitsers werd verboden. Door de benarde tijden heeft de theorie van Debrot misschien minder invloed gehad dan ze had kunnen hebben. Maar ik acht het niet uitgesloten, dat zijn theorie alsnog invloed zal hebben op schrijvers die het boeiende thema van het raakvlak van verschillende culturen hebben gekozen, want de theoretiserende Debrot klinkt 45 jaar na de dood van *«Criterium»* nog even fris.

Voor de Antilliaan Debrot was literatuur een kristal waarin tegenstellingen elkaar weerspiegelen om elkaars schoonheid te verhogen. Van het eerste tot het laatste woord dat hij schreef, ging hij ervan uit, dat wezenlijke tegenstellingen als werkelijkheid en religie, haat en liefde, dood en leven zo oud zijn als de wereld. In alle toonaarden maakt hij duidelijk, dat je aan bewustzijns- vernauwing lijdt, als je een van de polen van deze tegenstellingen verwaarloost. Het ergert hem in de discussie over de vraag of een schrijver meer aandacht moet hebben voor de vorm, of dat het meer gaat om de uitdrukking van de persoonlijkheid, dat mensen zich zo gauw opsluiten in een van beide visies, terwijl het voor Debrot zo klaar als een klontje is, dat de vorm én de vent belangrijk zijn.

FRISSE BLOS

Kunst moet het leven en dus de tegenstellingen uitbeelden. Wie probeert ze te verzoenen komt volgens Debrot in een allervriendelijkste sfeer terecht en houdt zich bezig met een soort padvinderij. Debrot: "Padvinderij op haar beurt is het zoeken, met een frisse blos en een goed gebit, naar de bekende weg". Dit is de dood voor de scheppingsdrift. Debrot wil geen eenzijdigheid, hij wil het complete leven. Mensen moet men uitbeelden met al hun tegenstrijdigheden. Met smaak vertelt hij wat er gebeurt als men zich opsluit binnen een van de polen van een tegenstelling, zoals religieuze anarcho- communisten doen. "Deze namen de vrijheid zo ernstig op, dat zij onder geen voorwaarde met de staat in aanraking wilden komen. Zij maakten geen gebruik van postzegels en van door de staat beheerde treinen. De omgang met deze mensen werd met de dag moeilijker, voornamelijk ook omdat zij het altijd over postzegels en treinen hadden; het was soms of men met filatelisten en spoorweg- beambten te maken had en niet met religieuze anarcho- communisten".

Volgens Debrot is van alle tegenstellingen die tussen werkelijkheid en religie de meest wezenlijke. Dat moet ook uit het werk van een schrijver blijken; literatuur moet niet alleen de werkelijkheid weergeven, maar ook de metafysica van de auteur tonen. Pas dan kan een schrijver zijn lezers het gevoel geven dat ze door de literatuur een beetje dichter bij de geheimen van het leven zijn gekomen, een beetje meer begrip hebben gekregen van de samenhang van het universum, completere mensen zijn geworden, kortom: pas dan kan literatuur een katharsis bewerkstelligen.

ZIELESTAAT

In dit verband onderscheidt Debrot twee typen kunstenaar. Iemand als Vondel behoort tot het kosmische type, dat schrijft

vanuit een zielestaat waarin de verlossing al heeft plaatsgevonden, de uitgebeelde tegenstellingen worden al niet meer als tegenstellingen ervaren. Daartegenover staat iemand als Rembrandt, het eschatologische type, bij wie de vorming van een harmonisch vaste wereldconceptie pas in het werk zelf plaatsvindt.

Debrot bekent zich natuurlijk tot het laatste type. Hem spreekt de wisselende aantrekkingskracht aan van nu eens de werkelijkheid, dan weer de metafysica. De verlossing is dan ook geen permanente zielestaat, maar een kwestie van ogenblikken, een inzicht dat Debrot heeft geput bij de existentie- filosofen Unamuno en Kierkegaard.

Opvallend in het eerste gedeelte "Kunst en leven" zijn de sterk theoretiserende toon en de ecleticistische benadering van de belangrijkste filosofen uit Debrots tijd. Debrot pikt uit hun gedachtengoed wat in zijn straatje te pas komt en smeedt dat tot een eigen geheel. Slechts af en toe concretiseert hij in deze essays, zoals bij de bespreking van Nijhoffs oeuvre, die een illustratie wordt van Debrots opvattingen. Pas in zijn laatste werken aanvaardt Nijhoff volgens Debrot de tegenstellingen van het leven, waardoor hij zingend het derde land ingaat, ofwel de katharsis bewerkstelligt.

De drie aspecten uit de kunstopvatting van Debrot — weergave van de tegenstellingen van het leven, de metafysica van de schrijver en de katharsis — past Debrot consequent toe op de auteurs, die in de twee andere delen, «Portretten» en «Kritieken» aan de orde komen. Céline, een persoonlijke vriend van Debrot, schiet tekort, omdat hij niet aan de katharsis toekomt. «Heden ik, morgen gij» van Marsman en Vestdijk is een prachtige roman, omdat hij geschreven is door twee zeer uiteenlopende auteurs. Kortom: in elke bespreking toont Debrot zich de ideoloog van de constante conflict- toestand.

PERSOONLIJK

Toch is Debrots kunstbeschouwing, hoe theoretisch ook gefundeerd, meer geweest dan een theorie, die eventueel viel in te wisselen voor een nieuwere, modieuzere. Ze worstelde in zijn levensopvatting en deze weer in zijn aard, of ruimer gesteld in zijn cultuur. Een aanwijzing daarvoor vinden we in «Spaanse psalm», het meest persoonlijke essay uit «Kunst en leven». Debrot bespreekt daarin Lehmans vertaling van de psalmen van Quevedo.

Enthousiast is hij over de manier waarop het merkwaardig Spaanse conflict tussen werkelijkheid en religie in de vertaling werd gehandhaafd. Hij noemt dit conflict de «hispanidad» en koppelt daar meteen een herinnering aan zijn moeder aan vast. Ze zat in de provisiekamer van het tropenhuis waar Debrot opgroeide, tussen de blikken boter en het meelpoeder te lezen. Met een zucht sloeg ze het boek dicht en zei: «arrobamiento es abobamiento» (vervoering is verdwazing). Daarop laat Debrot volgen:

"Ik heb soms het gevoel, dat ik Spaanse boeken alleen lees teneinde de uitspraken, die ik lang geleden hoorde van de vrouw, die mijn moeder was, met een gevoel van weemoed terug te vinden of soms ook, uit louter nieuwsgierigheid op het spoor te komen. In de loop der jaren begreep ik pas echter dat verschillende van deze teksten, behalve een persoonlijke, ook een algemeen- menselijke waarde bezitten. Wanneer de «hispanidad», waarover thans geschreven wordt, een betekenis bezit, dan is het wel die van de menselijke waardigheid, die trouw inhoudt aan God niet minder dan aan de mens, maar evenzeer aan de mens niet minder dan aan God".

Deze passage is voor mij het kristal uit alle theoretiseringen van Debrot. Ze bevat een omschrijving van wat literatuur is, omschrijft de essentiële tegenstelling van het leven, bevat Debrots metafysica en bewerkt een katharsis. Maar vooral: ze koppelt dit alles aan een onuitwisbare, zeer persoonlijke herinnering. Wat van belang is, want door alle theoretiseringen zou men bijna de persoonlijkheid van Debrot zelf vergeten. Voor Debrot zijn z'n theorieën geworteld in zijn Caribische afkomst. Daarom is het jammer, dat de enige omissie van tekstbezorger Oversteegen ook meteen een amputatie is.

Oversteegen telt dat deel vijf van het verzameld werk alle essays en kritieken bevat, die betrekking hebben op literaire werken of figuren. Dat is niet juist, in deel één staan de essays die gaan over Caribische literatuur. Daar plaatst Debrot ook zijn eigen werk. Hij zegt dat sommige werken een binding met de romantische generatie laten zien, uit andere spreekt weer een binding met de Papiamentse beweging, terwijl er ook werk is, waarin een dichterlijke weemoedige Europeaan zich uitspreekt. Zulk een gevarieerdheid in werk dat in heel tegenstrijdige stromingen is te passen, constateert hij bij meer Antilliaanse auteurs, omdat de Antilliaanse literatuur de literatuur van een mengvolk is en derhalve ook een mengliteratuur. Debrot zou niets van de constituerende delen van zijn Antilliaanse cultuur willen missen, dat maken zijn essays over Caribische cultuur duidelijk. Geen wonder ook, niemand wil een deel van zichzelf missen.

De sleutel tot begrip van de eclecticistische benadering die Debrot tegenover de filosofie en de religie heeft, ligt in zijn Antilliaanse mengcultuur. Deze bekreunt er zich niet om of verschillende stelsels met elkaar in tegenspraak zijn, ze gebruikt gewoon uit die stelsels wat in haar situatie bruikbaar is.

De sleutel tot begrip van Debrots ideologie van de permanente conflict- situatie ligt ook in zijn Antilliaanse mengcultuur. Debrot groeide op in een cultuur waarin iedereen blank én zwart is. Hij moet, toen hij in Europa kwam, verbaasd zijn geweest over de hokjesgeest die anderen uitsluit. In dit verband is het tekenend dat Debrot in het verzameld werk slechts tweemaal spreekt over "Wij Hollanders" en dat meteen in negatieve zin: wij Hollanders vinden dichters van het metafysische type de beste en wij Hollanders vinden essayisten als Ter Braak ver verwijderd van iedere vorm van kunstenaarschap. Dit uitsluiten van andermans gedachtengoed was Debrot een gruwel, omdat ze een alzijdige benadering en daarmee de katharsis onmogelijk maakt. Dan liever de constante conflict-situatie.

Colá, Debrot: Verzameld Werk, deel 5 «Over Literatuur». Verzorgd door J.J. Oversteegen. uitg. Meulenhoff, Amsterdam, 398 blz.